

UOT:821.111.09

DOI:<https://doi.org/10.30546/09081.2025.2.6094>

NEOVİKTORİAN ROMAN JANRI VƏ ƏSAS XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Şəfəq VƏLİYEVƏ

Bakı Mühəndislik Universiteti

sbabayeva@beu.edu.az

Bakı, Azərbaycan

Məqalə haqqında məlumat	XÜLASƏ
Məqalənin tarixi Göndərildi:2025-07-30 Yenidən işlənmiş formada alındı:2025-08-25 Qəbul edildi:2025-08-08 Onlayn mövcuddur: 2025-12-29	Neoviktorian roman viktorian dövrünün ədəbiyyatını və cəmiyyətini müasir dövrün baxış bucağından yenidən təhlil və təfsir edən ədəbiyyat janrıdır. Bu janr viktorian dövrünün klassik mövzularını, gender münasibətlərini müasir dövrün perspektivindən işləyib həmin dövrün ədəbiyyatına işıq salır. Yəni bu roman tipi Viktoriya dövrünün estetik və tematik xüsusiyyətlərini müasir ədəbiyyatla birləşdirən bir ədəbiyyat janrıdır. Tədqiqatçılar Viktoriya dövrü ədəbiyyatını neoviktorian dövrünü qiymətləndirmək üçün bir meyar kimi görürlər. Eyni zamanda, janrı XX-XXI əsrin müasirlik paradigmasında postmodern dünyagörüşün nəticəsi hesab edirlər. Burada iki mühüm məqam səciyyəvi hal kəsb edir - Britaniya tarixinin qızıl dövrü hesab edilən Viktoriya dövrünün ədəbi irsinə artmaqda olan maraq və postmodernizm konsepsiyası çərçivəsində tarixi hadisələrin yenidən araşdırılması. Neoviktorian romanlar çox vaxt təhrif edilmiş tarix və mövzular vasitəsilə keçmiş və müasir dövr arasındakı əlaqələri qurur. Bu məqalədə neoviktorian romanın mahiyyəti, xüsusiyyətləri, sosial və mədəni dəyəri, janrın inkişafı və müasir ədəbiyyatdakı əhəmiyyəti araşdırılır.

2521-6333/© 2025 The Author(s). Published by **Baku Engineering University**.This is an open access article under the **CC BY 4.0 license** (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

THE NEO-VICTORIAN NOVEL: GENRE AND MAIN CHARACTERISTICS

ABSTRACT

The neo-Victorian novel is a literary genre that re-analyzes and interprets Victorian literature and society from a contemporary perspective. This genre revisits the classical themes and gender relations of the Victorian period through a modern lens, shedding new light on its literature. In other words, this type of novel is a literary genre that combines the aesthetic and thematic characteristics of the Victorian era with contemporary literature. Neo-Victorian novels often establish connections between the past and the present through reimagined history and theme. This article explores the essence, characteristics, social and cultural value of the neo-Victorian novel, development of the genre, and its significance in contemporary literature.

Key words: Neo-victorian novel, Victorian era, postmodernism, metafiction, interpretation, intertextuality.

Giriş

Neoviktorian roman janrı XIX əsrə geri dönüş etməklə, həmin dövrün üslublarına, süjetlərinə, personaj heyətinə, ədəbi mühitinə bənzər ifadə tərzilə mədəni, əxlaqi və sosial problemlərini müxtəlif üsullarla yenidən inteqrasiya edir. Viktoriya dövrünü (1837–1901) təkrar nəzərdən keçirmək, onun motivlərini, obrazlarını və mövzularını yenidən gündəmə gətirmək bu ədəbi janrın əsas xüsusiyyətidir. Bu janr müasir baxış bucağından keçmişə nəzər salır, marjinal səsləri, viktorian dövrünə xas qadın tiplərini, xidmətçiləri, müxtəlif subyektləri hədəf seçir. Neovik-

torian roman konkret tarixi bir dövrün sosial struktur və həyat tərzini müasir təfəkkürün predmetinə çevirir, müasir oxuculara o dövrün problemlərini daha yaxından görmək imkanı təqdim edir. Keçmişlə bu günün, fərqli zamanların və cəmiyyətlərin arasında əlaqə qurur və oxuculara insan təcrübəsinin davamlı və stabil qalan aspektlərini başa düşməyə kömək edən ironik tablolar təqdim edir. Neoviktorian romanın ədəbi dəyəri onun Viktorian dövrünə aid hadisələri yenidən necə təhlil etməsi və hansı aspektdən dəyərləndirməsi ilə əlaqəlidir. Viktoriya dövrünün arxasında gizlənmiş həqiqətləri üzə çıxarmaq bu janrın əsas məqsədlərindən biridir. Sara Voters kimi yazıçılar öz əsərlərində bu məqsədi açıq şəkildə nümayiş etdirirlər. Onun məşhur "Fingersmith" ("Usta Oğru", 2002) romanında təqdim olunan bir sitat bu yanaşmanı daha aydın şəkildə göstərir: *"We were all more or less thieves, at Lant Street. But we were that kind of thief that rather eased the dodgy deed along, than did it. If I had stared to see Flora put her hand to a tear in her skirt and bring out a purse and perfume, I was never so surprised again: for it was a very dull day with us, when no-one came to Mr Ibbs's shop with a bag or a packet in the lining of his coat, in his hat, in his sleeve or stocking."* [1, s. 4] Tərcüçəsi: "Lant küçəsində hamımız bir dərəcədə oğru idik. Amma biz elə oğru idik ki, daha çox şübhəli bir işin baş tutmasına şərait yaradırdıq, nəinki onu özümüz edirdik. Əgər Flora ətəyindəki cırığa əl atıb oradan pulqabı və ətir çıxaranda gözlərimə inanmış olsaydım, bir daha heç vaxt belə təəccüblənməzdim: çünki bizim üçün elə darıxdırıcı günlər olurdu ki, heç kim cənab İbbsin dükanına yaxasında, papağında, qolunda və ya corabında gizlədilmiş çanta və ya bağlama gətirmirdi."

Bu sitat SyuTrinderin dilindən verilir. O, uşaqkən Lant küçəsindəki oğru ailəsində böyüdüyünü, gündəlik həyatda oğurluq və fırıldaqçılığın necə adi hal olduğunu izah edir. Burada viktorian dövrünün "mənəvi nizam-intizamı" və səthdəki mədəni-sosial "etiket" görüntüsünün əslində necə ikiüzlü, riyakar olduğunu göstərir. Əsərdə Lant küçəsi Londonda aşağı təbəqənin yaşadığı və orada cinayət, oğurluq və yoxsulluğun gündəlik həyat tərzinə çevrildiyi bir mühiti təmsil edir. **"We were all more or less thieves..."** deyərkən, müəllif oğurluğun fərdi yox, ümumi xarakter daşdığını vurğulayır. Sosial təbəqələşmə nəticəsində aşağı sinifdə doğulan bir qız üçün oğurluq yaşamaq vasitəsinə çevrilib. **"eased the dodgy deed along, than did it"** — Burada ədib bildirmək istəyir ki, uşaqlar birbaşa oğurluq etməsələr də, onun üçün rahat şərait yaradırdılar.

Bu sitatda Syunun yaşadığı reallıq — uşaqların və qadınların oğurluq etməklə böyüməsi oxucuda ikrah, eyni zamanda mərhəmət hissi doğurur. Çünki Syunun dünyaya gəldiyi mühit onun seçim haqqını əlindən almışdır. Qadınlar, xüsusilə yoxsul sinifdən olanlar Viktoriya dövründə sosial mobillikdən tamamilə məhrum idilər. Onların tək yaşam yolu oğurluq, fırıldaq və ya cinsi istismar kimi "alt" işlərlə dolanmaq idi.

Qısaca, bu sitat görünüşdə nizam- intizama, sosial inkişaf və yeniliyə söykənən Viktoriya dövrü cəmiyyətinin arxasında dərin sinfi uçurumların, əxlaqi ikiüzlülüyn, və qadınların sistematik şəkildə haqsızlığa məruz qalmasının simvoludur.

Ümumilikdə, viktorian dövrü bir tərəfdən sabitlik, inkişaf və sosial islahatlar, digər tərəfdən isə yoxsulluq, haqsızlıq və sosial narahatlıqlarla xarakterizə olunan mürəkkəb dövr olduğundan, viktorianlar dünyanı görmək istədikləri kimi əks etdirən sərt dəyərlər sistemi yaratmağa çalışırdılar. Tədqiqatçılardan birinin araşdırmasına istinad olaraq, tarixçi Devid Tomson viktorian dövrünü müsbət dəyərləndirir və qeyd edir ki: *"L. Straçinin "Görkəmli viktorianlar"ın qəribəliklərinə güldüyü vaxtlar artıq geridə qalıb. İndi biz özümüzə soruşmalıyıq ki, ulu babalarımızın bizim cavabını hələ də tapa bilmədiyimiz problemləri hələtmə üsullarına gülə bilirikmi. Viktorianlar ən azından böyüklük, sabitlik və əmin-amanlığa müyəssər oldular və bütün dünya heyranlıq içində onlara paxıllıq etdi"* [2, s. 10].

Viktoriya dövrü ədəbiyyatından neoviktorian ədəbiyyata

Neoviktorian romanın janr identifikasiyası və əsas xüsusiyyətləri barədə elmi-nəzəri fikrin təcrübəsinə nəzər saldıqda bir sıra meyarlarla rastlaşırıq. Bəzən bu janrı “Yanus üzlü” (Roma mifologiyasında ikiüzlü tanrı) şəklində xarakterizə edirlər. Tədqiqatçılar Viktoriya dövrü ədəbiyyatını neoviktorian dövrünü qiymətləndirmək üçün bir meyar kimi görürlər. Eyni zamanda, janrı XX-XXI əsrin müasirlik paradigmasında postmodern dünyagörüşün nəticəsi hesab edirlər. Burada iki mühüm məqam səciyyəvi hal kəsb edir - Britaniya tarixinin qızıl dövrü hesab edilən Viktoriya dövrünün ədəbi irsinə artmaqda olan maraq və postmodernizm konsepsiyası çərçivəsində tarixi hadisələrin yenidən araşdırılması. Tədqiqatçılara görə bir romanın neoviktorian roman janrı hesab edilməsi üçün müəlliflərin yalnız Viktoriya dövrünü təsvir etməsi kifayət deyil, daha vacib olanı keçmişin dərinədən yenidən düşünülməsi, tarixi hadisələrin yeni şəkildə təsviri, tarix və fiksiyanın birləşdirilməsi, müasir problemlərə keçmişin prizmasından baxmaq və əksinə, keçmişə müasir cəmiyyətin inkişaf qanunları və şəxsiyyətin identifikasiyası problemləri ilə əlaqədar yeni anlama yolu ilə qavramaqdır. Hazırda bu janr müasir bədii prosesdə mühüm rol oynayır və eyni zamanda qeyri-müəyyən və çətin təyin olunan bir xüsusiyyətə malikdir: “... postmodernizmin bir növü olaraq, neoviktorian roman ən mürəkkəb janrlardan biridir, çünki oxucunu tarixi düzgünlük və intertekstuallıq oyununa cəlb edir. Başqa sözlə, keçmişin rekonstruksiyası, eyni zamanda stilizasiya, pastiş və parodiya arasında sərhəd bəzən olduqca incədir” [3, s. 47]. Neoviktorian romanlar oxucuları həm keçmişin, həm də bugünkü dünyamızın mürəkkəb hadisələri barədə ironik şəkildə düşünməyə vadar edir. Neoviktorian romanları tez-tez dərin təsvirlər, mürəkkəb obrazlar və çoxqatlı hekayələr üzərində qurulur. Postmodern texnikalar – metafiksiya, parodiya, pastiş, kollaj və ya bir neçə fərqli hekayə xəttinin birləşməsindən istifadə, Viktoriya dövrünün estetikasını və təhkiyə üslubunu qorumaqla, daha doğrusu parodiya etməklə gender, sinif və irq kimi müasir problemlərə toxunmaq bu janrın başlıca xüsusiyyətidir. Qeyd olunanlara əlavə olaraq, “neoviktoriya” sözündəki “neo” ön şəkilçisi ingilis dilində “yeni”, “təzə” deməkdir. Buradan da belə nəticəyə gəlirik ki, Neoviktorian dövr viktorian dövrünün yenilənmiş halıdır.

Neoviktorian ədəbiyyatın öyrənilməsində ilk növbədə Viktorian dövr ədəbiyyatını dərinədən araşdırılması başlıca şərtidir. Viktorian dövrünün ədəbiyyatı cəmiyyətin sosial və iqtisadi strukturunun təhlili ilə tanınır və bu dövrdə yazılmış əsərlər təbəqələşmə, gender və sosial ədalətsizlik kimi mövzuları işıqlandırır. Viktoriya dövrü (1837–1901) sürətli sosial dəyişikliklər, sənayeləşmə, urbanizasiya və elmi inkişaf ilə xarakterizə olunan bir zamandır. Ədəbiyyat bu dəyişiklikləri güclü şəkildə əks etdirə bilmişdir. Yazıçılar fərd və cəmiyyət arasında olan ziddiyyətləri araşdırmış, real həyatı təhlil etməyə başlamışlar. Viktoriya dövrünün ədəbiyyatı İngiltərədə Kraliça Viktoriya hakimiyyəti dövründə inkişaf edən ədəbiyyatı əhatə edir və bu dövr İngilis ədəbiyyatında çox məhsuldar və zəngin bir mərhələ sayılır. Bu dövr romantizm və modernizm arasında bir keçid mərhələsi olub məzmun və forma baxımından bəzi xüsusiyyətlərə malikdir. Sentimentalizm, didaktik ədəbiyyat, qotik, fantastik və simvolik üslublar bu dövrün əsas ədəbi istiqamətləri idi. Realizm, sosial problemlərin əksi, tənqid və əxlaqi dərslər, qadın yazıçıların yüksəlişi Viktorian dövrünün ədəbiyyatının əsas əlamətləri sayılır.

Bilirik ki, həyatı olduğu kimi, detallarla, bəzəksiz və obyektiv şəkildə təsvir etmək realizmin əsas xüsusiyyəti idi. Bu cərəyanı oxuculara çatdıran yazıçıların dil üslubu olduqca sadə və anlaşılan olur. Onlar cəmiyyətdəki sosial ədalətsizlik, bərabərsizlik, aşağı təbəqənin bədbəxt və acınacaq taleyini olduğu kimi təsvir və tənqid edirdilər. Məsələn, Çarlz Dikkensin “*Oliver Twist*”

("Oliver Twist") və "David Copperfield" ("Devid Koperfild") əsərlərində yoxsulluq içində doğulan oğlanların üzləşdiyi çətinliklər, gördüyü ağır işlər və bəzən böyükklərin qəddar rəftarı təsvir olunur. Bu dövrün ən tanınmış simalarından biri olan Ç.Dikkens, sosial ədalətsizlikləri və sinif fərqlərini sərt şəkildə tənqid edirdi. Onun əsərlərində, xüsusən "Oliver Twist" ("Oliver Twist"), "A Tale of Two Cities" ("İki şəhərin hekayəsi") və "Great Expectations" ("Böyük Ümidlər") kimi romanlarında məzlumların və yoxsulların həyat şəraiti, cəmiyyətin təbəqələşməsi və dəyişən iqtisadi vəziyyətin təsirləri ön plana çıxır. Dikkens həmçinin şəhər həyatının çətinliklərini və sənaye inqilabının mənfi təsirlərini təsvir edən bir çox sosial mövzuya toxunmuşdur.

"Oliver Twist" ("Oliver Twist") əsəri Ç.Dikkensin Viktoriya dövrü İngiltərəsindəki sosial və iqtisadi dəyişiklikləri dərinlən təhlil edən bir əsəridir. Yazıçı Oliverin timasalında yetim uşaqlara qarşı biganəlik, zorluq və çətinlik, istismar və sosial ədalətsizlik içində yaşayan kasıb təbəqədən olan uşaqları təmsil edir. Oliverin yetim olaraq doğulub imkansızlıq içində böyüməsi dövrün kapitalist cəmiyyətindəki fəhlə sinfinin zorakı şərtlərini üzə çıxarır. Oliverin həyatında qarşılaşdığı çətinliklər işçi sinfinin və zəngin siniflərin arasındakı uçurumu göstərir. Dickens bununla yanaşı uşaqların yaxşılığa çatmaq üçün həyatlarında daha yaxşı bir imkan tapmalarının mümkünliyünü göstərmək istəyir. Bununla belə "Oliver Twist" həm də sosial təbəqələrə qarşı yazılmış bir tənqiddir. Əsərdə gender məsələləri də əhəmiyyətli yer tutur. Nensi əsərin önəmli qadın personajlarından biridir və o, cəmiyyətin gözləntilərinə qarşı çıxır. Nensinin həyatını və mübarizəsini təhlil etmək viktorian dövrünün qadınının çətin həyatını anlamağa kömək edir. O, sosial təbəqələşmənin və genderin məhdudlaşdırıcı təzyiqləri ilə mübarizə aparır, amma bəzən bu mübarizə onun həyatını məhv edir. Dikkens bu şəkildə cəmiyyətdəki ədalətsizlik və gender münasibətlərinin necə pozucu bir rol oynadığını göstərir.

XIX əsrin ortalarında İngilis ədəbiyyatının üstünlük təşkil edən mövzularından biri qadın mövzusu, qadınların ailə və cəmiyyətdə mövqeyi, qadın azadlığı ideologiyası idi. Qadının taleyinə əhəmiyyətli şəkildə maraq göstərərək, onun cəmiyyətdəki dəyər və rolunu araşdıraraq Viktoriya dövrünün yazıçıları öz əsərlərində qadın azadlığı və feminizmi əks etdirməyə başladılar. Bu baxımdan *Wuthering Heights* ("Uğultulu təpələr") sosial bərabərsizlik və ədalətsizlik şərtləri altında təqdim olunan bir sevgi hekayəsidir. Əsərdəki qarşıdurmalar xəyal və reallığın toqquşması ilə müəyyən edilir. Əslində romanın süjeti öz dünyası alt-üst edilmiş, taleyi uşaqlıqdan gətirməyən Hitklifin itirilmiş həyatını, taleyini, bir növ, bərpa etmək üçün yaranan qarşısızalmaz bir istək üzərində qurulub. Ketrin Lintonla evlilik planını dayəsi ilə müzakirə edərkən bildirir ki, Hitkliflə evliliyin mümkünsüz, qeyri-rasional, hətta utancverici olduğunu düşünsə də, sevgisini Nelliyə – dayəsinə etiraf edir, lakin Hitklifin bu sevgini bilməsini istəmir: "It would degrade me to marry Heathcliff now; so he shall never know how I love him: and that, not because he's handsome, Nelly, but because he's more myself than I am. Whatever our souls are made of, his and mine are the same; and Linton's is as different as a moonbeam from lightning, or frost from fire" [4, s.104]. (Tərcüməsi- Hitkliflə evlənməyim indi məni alçaldardı; buna görə də mənim onu necə sevdiyimi o heç vaxt bilməyəcək. Və bu onun yaraşığı olmasına görə deyil, Nelli, sadəcə o, mənim özümə məndən daha yaxındır. Ruhlarımız belə nədən yaranıbdırsa eynidir; Lintonun ruhu isə ay işığı ilə şimşək, şaxta ilə alov qədər fərqlidir.) Bir sıra müəllifləri, o cümlədən, Emili Bronteni də təhlil edən V.S.Moemə görə, Brontenin təsvir etdiyi Hitklif və Ketrin hər ikisi Brontenin özüdür. Onun fikrincə, heç birimiz dəyərli deyilik; hər birimizdə bir yox, daha çox insan yaşayır və bir-biri ilə ünsiyyət qurmaq çox vaxt çətin olur. O, qeyd edir ki, Emili özünün ən dərin fikirlərini və xüsusiyyətlərini Hitklifdə cəmləşdirib – qəzəbini, ehtiraslı sönməz sevgisini, şiddətli şəkildə basdırılmış seksuallığını, qısqançlığını, dövrün insanlarına nifrətini,

qəddarlığını, bəzən də sadistliyini birbaşa Hitklifə ötürüb. Hitklif obrazını Şarlotte Brontenin "Jane Eyre" ("Ceyn Eyr") əsərindəki Roçesterə bənzədən Moem qeyd edir ki, hər iki obraz həm görünüş, həm də xarakter baxımından oxşar bədii vasitələrlə təsvir edilib, hər ikisi qarayanız, kobud üz quruluşuna malik, qəddar, sirli, ehtiraslı təqdim olunub. Lakin qadına şəxsi münasibətdə onların fərqi sezilir. Əgər sonda Roçester Ceyni yalnız qadın-məşuqə kimi deyil, həqiqi həyat yoldaşı, qadın-dost, partnyor kimi qəbul edə bilirsə, Hitklifdə sırf ənənəvi Viktoriya dövrü mənəviyyatı və həmin dövrün kişilərə xas xüsusiyyətləri əks olunur. Belə ki, Hitklif də qadını yalnız öz kişisinə – sahibinə məxsus olan, öz arzu, istək və hərəkətlərinə sərbəst ixtiyarı olmayan bir varlıq – bir mülkiyyət kimi görür [5, s. 30]. Ketrində Viktoriya dövrü qadınlara xas ümumi xarakter mövcuddur. O, ətraf mühiti, ictimai münasibətləri öz hərəkətlərindən və hisslərindən daha üstün tutur və qınaqdan, günahdan ehtiyat edir. Hitklifin məşuqəsi olmaq, gizli seksual münasibətlər qurmaq və ya onunla qaçıb gedib başqa bir yerdə evlənib yaşamağı qəbul etmir, əksinə, evində sevmədiyi ərinə sədaqət göstərməyə və gələcək övladına ana olmağa çalışır. Bununla yanaşı, **Viktoriya dövrü ədəbiyyatı nəticə etibarilə**, İngiltərədə sənaye inqilabının, imperiya daxili inkişaf və genişlənməsi, həmçinin sosial dəyişikliklərin güclü təsiri ilə formalaşmışdır. Bu dövrdə realizm əsas ədəbi istiqamət olmuş, yazıçılar gündəlik həyatın reallıqlarını, sinfi bərabərsizliyi və mənəvi dəyərləri əks etdirmişlər. Eyni zamanda, sentimentalizm və əxlaqi didaktizm də güclü olmuş, ədəbiyyat oxucunu əxlaqi tərbiyə vasitəsi kimi formalaşdırmağa yönəlmişdir. Qotik üslub bu dövrdə yenidən dirçəlmiş, psixoloji dərinlik və ailədaxili sirrlərlə zənginləşmişdir. Tarixi romanlar, sənaye və sosial tənqid ədəbiyyatı, eləcə də proto-feminist yanaşmalar, məsələn, qadının cəmiyyətdəki bərabərsizliyi, hüquqsuzluğu, sərbəst seçim imkanlarının məhdudluğu və s. bu dövrün əsas istiqamətlərindən olmuşdur.

Neoviktorian roman və əsas əlamətləri

Neoviktorian janr əsasən 1980-ci illərdən sonra populyarlaşmağa başlamışdır. Onun inkişafına təsir edən başlıca faktorlar bunlardır:

1. Postmodernist ədəbiyyatın tarixə fərqli baxış bucağı gətirməsi Neoviktorian janrın formalaşmasında mühüm rol oynamışdır. Ədəbiyyatda metafiksiya, ironiya, intertekstuallıq kimi texnikalardan istifadə etməklə keçmiş yenidən dəyərləndirilir.
2. XX əsrin sonlarında feminist tənqidçilər və postkolonial alimlər tərəfindən Viktoriya dövrünün təzyiq və marjinal problemləri üzərində tədqiqatların artması, bu dövrə dair yeni baxışların formalaşması və qadınlara, azlıqlara səsini bərpası bu roman janrının inkişaf istiqamətində başlıca rol oynayır.
3. Keçmişin necə qəbul edildiyini sorğulamaq, həmçinin tarixə yeni yanaşmalar gətirmək istəyi, alternativ tarix və təmsil məsələləri üzərində işləmək ehtiyacı cəmiyyətin dəyişən dinamikaları, çoxsaylı təcrübələrə və müasir cəmiyyətdəki problemləri ilə bağlıdır. Bəzi tənqidçilər bu romanların keçmiş dövrünə və mövzularına həddindən artıq asılı qaldığını, bəzən müasir ədəbiyyatın yeniliklərini əks etdirmədiyini düşünürlər.

Neo-Viktorian romanın tədqiqi bir çox tədqiqatçılar tərəfindən aparılır: O. Y. Axmanov, A. A. İlunina, O. N. Koxan, N.S.Povalyayeva, O. A. Tolstix, Y. Skoroxodko, M. N. Nizamova, F. S. Qarrido, S. Tomaiolo, Luisa Hadley, Mari-Luiz Kolke, Alessandra Olqa Qrazia Serra, Sara E. Beyver və digərləri. Əksər alimlər, neoviktorian romanının əsas xüsusiyyətini belə müəyyən edirlər: "Viktoriya dövrünün əsərləri ilə mətnlərarası əlaqə yaradan postmodern dünya görüşü ilə tarixi hadisələrin cərəyan etdiyi mühitin doğru təsvirini verən ənənəvi yanaşmanın birləşməsidir. Ümumi rəyə görə, neoviktorian roman Viktoriya dövrünün İngiltərəsində cərəyan edən hadisələri, həmin dövrün həyat tərzini əks etdirən

və Viktoriya şüurunun müxtəlif aspektlərini tədqiq edən müasir roman janrıdır. İngilis neoviktorian roman janrının səciyyəvi xüsusiyyətlərindən biri də zamanın planlarının bir-birinə qarışması və retrospektiv təhkiyədir; bu zaman, çox vaxt, əsərdə təsvir edilən dövr yaxın keçmişə – Viktoriya dövrünün İngiltərəsinə köçürülür” [6, s. 5]. Üstəlik, tədqiqatçıların iddia etdiyi kimi, neoviktorian romanı tarixi metaromanının variantlarından biridir. O. A.Tolstıxın fikrincə, “metaromanın əsas personajları ya romanı yaradan müəllif, ya romanı oxuyan oxucu, ya da yazıcının yaradıcılığını öyrənən və yeni şərhlər təklif edən tədqiqatçı, çox vaxt filoloqdur” [7, s. 89]. Bu janrın tarixi mahiyyəti onda özünü göstərir ki, “tarixi prosesin postmodernist konsepsiyası tarixi hadisələrin çoxsaylı şərhinə imkan verir” [7, s. 89], müəlliflərə məlum hadisələrin öz versiyalarını yaratmağa imkan verir. Qeyd etmək vacibdir ki, tarixşünaslıq metaromanları adətən oxucunu keçmişə fərqli baxmağa, tarixi hadisələrin sirrləri və səbəb-nəticə əlaqələri üzərində düşünməyə sövq edən bir janrdır. Bu tip romanlar yalnız tarixi “nəql” etməklə kifayətlənmir, həm də tarixin özünün necə yazıldığını və qəbul edildiyini sual altına alaraq daha dərin düşündürür.

Beləliklə, neoviktorian romanlar Viktoriya dövrünün sosial, mədəni və ədəbi motivlərini postmodern yanaşmalarla yenidən işləyən əsərlərdir. Bu romanlar tarixi hadisələri, dövrün əxlaqi dəyərlərini və gender rollarını müasir baxış bucağından təhlil edirlər. Bu romanlar vasitəsilə neoviktoriya janrı həm keçmişə nostalji ilə yanaşır, həm də onu tənqidi prizma ilə sorğulayır.

S.Votersin “*Fingersmith*” (“Usta oğru”, 2002) romanı Viktoriya dövrünün ziddiyyətlərini, qadınlara yanaşması, sinif fərqləri, aldadılma, fırıldaqçılıq, gender münasibət mövzularını ön plana çəkilir. Əsərin əsas qəhrəmanları Sue Trinder və Maud Lilly adlı iki gənc qızıdır. Sue yoxsul ailədə böyümüş, oğru dəstəsinin tərkibində yaşayan biridir; Maud isə zəngin bir ailədə böyüyüb və miras sahibidir. Fırıldaqçı Gentlemanın planına görə Sue Maudun etimadını qazanaraq onu aldatmalı və mirasını ələ keçirməlidir. Lakin hekayə irəlilədikcə hadisələr tamamilə fərqli istiqamət alır və oxucu gözlənilməz sürprizlərlə qarşılaşır. Sara Voters viktorian romanın dilini və quruluşunu müasir tərzdə yenidən qurur. Bu əsər həm janrın parodiyası, həm də Viktoriya dövrünün gizli həqiqətlərini üzə çıxaran ciddi tənqid kimi oxuna bilər. Roman gender, seksual kimlik və sosial siniflər kimi mövzuları araşdırır. Əsərdən götürülmüş bu sitat həqiqətən də iki qadın arasındakı qeyri-leqal münasibətdən xəbər verir. “*When I kissed her, she shook. I remembered what it was, then, to make her shake by kissing her; and began to shake, too.*” [1, s. 352] Tərcüməsi: “Mən onu öpdüyüm zaman o, titrədi. Onu öpərək titrətdiyim vaxtları xatırladım və mən də titrəməyə başladım.”

Digər neoviktorian roman yazıçısı A.S.Byattın “*Possession*” (“Sahiblik” 1990) romanı həm müasir dövrdə, həm də Viktoriya dövründə baş verən paralel hadisələri birləşdirir. Romanda dövrün ədəbi dili və yazı üslubu uğurla təqlid olunur və yenidən şərh edilir. İki ədibin sirli münasibətləri üzərində qurulmuş hekayə, oxucunu keçmişlə bu gün arasında səyahətə aparır. Roman paralel süjet xəttinə malik iki dövr arasında qurulur: XIX əsrin viktorian dövründə – Randolph Eş və Kristabel LaMott adlı iki şair, XX əsrdə isə tədqiqatçı Roland Mişel və Maud Beyley iştirak edir. Onların araşdırmaları bizi tədricən keçmişin gizli məktublarına, şeirlərinə və qadağan olunmuş münasibətlərinə aparır. Əsərdə viktorian dövrünün romantik və repressiv cəmiyyətinin izləri ilə yanaşı, müasir dövrün akademik dünyası da tənqid olunur. Byatt viktorian ədəbi üslubunu təqlid edərək keçmişə sanki “can” verir və onu yenidən yazır. Roman intertekstual yanaşmalarla zəngindir və postmodern struktur daşıyır. Həm sevgi hekayəsi, həm də elmi araşdırma süjet xətti əsəri çoxqatlı və zəngin edir. Bu roman neoviktoriya ədəbiyyatının ən uğurlu və tanınmış nümunələrindən biri hesab edilir.

Nəticə

Neoviktorian roman təkcə keçmişin dünyasına və onun sosial, psixoloji və gender məhdudiyyətlərinə qayıtmaqla kifayətlənmir, eyni zamanda müasir dövrün düşüncə tərzini, sərbəstlik və açıq fikirliliyini bu mövzularla birləşdirir. Bununla da oxuculara həm Viktoriya dövrünün daxili ziddiyyətlərini, həm də bu günkü sosial və mədəni dəyişiklikləri daha dərinlən anlamağa imkan verir. Bu romanlar vasitəsilə neoviktorian janr həm keçmişə nostalji ilə yanaşır, həm də onu tənqidi prizma ilə sorğulayır. Buna əlavə olaraq, tədqiqatçılar Osadçaya T. Y. və Kostyukova O.İ. həmmüəllif olduqları məqalədə A. Triniekanın belə bir fikrinə istinad edərək yazıblar: *"In neo-Victorian texts, the literary past becomes almost tangible – it can be formed into a new shape molded by the current sociocultural context"* [8, p. 229]. Tərcüməsi : Neoviktorian mətnlərdə ədəbi keçmiş sanki toxunularaq müasir sosial-mədəni kontekstə uyğun şəkildə yenidən formalaşdırıla bilər. Yəni, neo-viktoriya ədəbiyyatında keçmiş yalnız bir fon kimi deyil, dəyişdirilə bilən və yenidən qurulan bir material kimi çıxış edir. Bu baxımdan, müəlliflər XIX əsr irsini bu günün dəyərləri prizmasından baxaraq təkrar şərh edir və ona yeni məna qazandırırırlar.

Bu yanaşma neoviktorian romanın həm keçmişin, həm də müasir dövrün problemlərini təhlil etməkdə nə qədər güclü və dəyərli olduğunu bir daha göstərir. Deməli, neoviktorian roman, həm cəmiyyətin, həm də fərdin dəyişən dünyasında kimlik və güc məsələlərini yenidən təhlil edərək oxucuya həm tarixə, həm də gələcəyə dair yeni bir perspektiv təqdim edir.

İSTİFAFƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT:

1. Waters, S. (n.d.). *Fingersmith*. <https://lannest.academy/media/media/books/Fingersmith.pdf>
2. Cəfərova, X. K. B. (2018). *İngilis postmodern nəsr və viktorian romanı. Y. Makyuen yaradıcılığı* (Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın avtoreferatı). Bakı. https://aak.gov.az/upload/dissertasion/filol/filol_n_cxb_07_12_18.pdf
3. Кохан, О. Н. (2023). Социальные ландшафты неовикторианских романов Сары Уотерс (Диссертация кандидата филологических наук). Ростов-на-Дону. <https://www.mgpru.ru/wp-content/uploads/2024/02/Kohan-O.N.-dissertatsiya-2.pdf>
4. Brontë, E. (2009). *Wuthering Heights*. HarperCollins Publishers. <https://www.ucm.es/data/cont/docs/119-2014-04-09-Wuthering%20Heights.pdf>
5. Ağabəyli, V. (2021). Emili Brontenin "Uğuldayan aşırım" romanında gender məsələləri. *Risalə. Elmi araşdırmalar jurnalı*, (2), 2021. https://risale.az/uploads/article/az/2021_2/risale%2021.pdf
6. Низамова, М. Н. (2020). Феномен неовикторианства в оценке английского и российского литературоведения. *Филология и лингвистика*, 2(14), 4–6. https://articles-static-cdn.moluch.org/files/t/173_phil.pdf
7. Толстых, О. А. (2005). Неовикторианский постмодернизм Антонии Байетт (на примере романа «Possession»). *Вестник ЮУрГУ. Серия: Лингвистика*, (11), 89–93. <https://cyberleninka.ru/article/n/neoviktorianskiy-postmodernizm-antonii-bayett-na-primere-romana-possession/viewer>
8. Осадчая, Т. Ю., & Костюкова, О. И. (2024). Черты неовикторианского романа в художественном пространстве романа П. Акройда «Процесс Элизабет Кри». *Филологический аспект*, 05(109), 229. <https://scipress.ru/upload/philology/fa052024.pdf>